

روش‌های دعوت کودکان و نوجوانان به نماز در خانواده

دکتر غلامحسین حیدری

خانواده، منظومه‌ای متشکل از زن و مرد و فرزندان است که یک سلسله روابط عمیق روحی، عاطفی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی میان آنان جاری است و با هدف رفع نیاز و کسب آرامش در حیطه روابط بالا و تولید و تربیت نسل، به حیات خود ادامه می‌دهد. در حقیقت، خانواده مهم‌ترین جایگاه پرورش نیروی انسانی و محیطی مناسب برای رشد اعضای خود به شمار می‌رود. زن و مردی که با پیمان ازدواج به همسری یکدیگر در می‌آیند، نسبت به یکدیگر احساس مسئولیت می‌کنند و به خاطر مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بیش از پیش با جامعه خود ارتباط خواهند داشت و نه تنها موجودیت جامعه را به رسمیت می‌شناسند، بلکه ایمان خویش را نیز از نسبی نجات خواهند داد.

کارکردهای خانواده در دعوت فرزندان به نماز

تشکیل خانواده آثار مفید فردی و اجتماعی به دنبال دارد. جامعه‌شناسان به پیامدهایی که یک خرده نظام بر روی نظام اجتماعی کل باقی می‌گذارد، کارکرد می‌گویند. بنابراین، منظور از کارکردهای خانواده، آثار و نتایجی

پژوهش

نشریه ماهانه آموزش تربیتی

فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶

شماره ۳۳۱ - ۳۳۰

است که کوچک‌ترین واحد اجتماعی برای جامعه در پی دارد. موارد ذیل از کارکردهای مهم خانواده برای دعوت فرزندان به نماز شناخته شده‌اند: تشویق و تحسین (کلامی و مادی)، الگوآفرینی مناسب، آرایش محیط مساجد، بیان آثار نماز، استفاده از قصه و شعر در مورد نماز و پرهیز از زیاده‌روی و تحکم ناخردانه.

۱- تشویق و تحسین (کلامی و مادی)

بهتر است برای جذب کردن هر چه بیشتر کودک و نوجوان به نماز، این کار عبادی را با تشویق و تحسین همراه کنیم. کودکان برای مشتاق شدن به کاری بیش از هر چیز به تشویق و تأیید نیاز دارند. زمانی که کودکی روی زمین دراز می‌کشد و صورتش را به مهر می‌چسباند، به جای آن که بکوشیم حالتش را به صورت سجده بزرگسالان در آوریم، باید همان رفتار کودکانه‌اش را تشویق کنیم. تشویق سبب می‌شود این رفتار بارها تکرار شود و هم زمان بار رشد ذهنی و حرکتی کودک، زمینه یادگیری سجده درست نیز فراهم گردد. با گذشت زمان، هنگامی که کودک به نوجوانی برسد، به عبادت خو می‌گیرد.

اگر کودک، جمله یا کلمه‌ای از نماز را بر زبان آورد، باید او را مورد تشویق قرارداد. هنگامی که کودک کلمه الله اکبر یا لا اله الا الله را به زبان جاری کرد، سزاوار تشویق و پاداش پدر و مادر است و این رفتار باید آن چنان مهم جلوه داده شود که فرزند، بزرگی ذکر را باور کند. هم‌چنین در فرصت‌های مناسبی که به دست می‌آید، می‌توانیم او را به عنوان کودکی نماز خوان به دیگران بشناسانیم و کارهای او را به اسم نماز بستاییم. برای نمونه بگوییم: چون کودک نماز خوانی هستی، خدا به تو کمک می‌کند؛ یا آفرین به تو که نماز خوان شده‌ای و بهشتی خواهی شد و خدا از تو راضی است...

هم‌چنین باید کودکان و نوجوانانی را که به سن تکلیف نرسیده‌اند، تشویق و تأیید کنیم و ناتوانی‌های آنان را به رُخشان نکشیم. تأکید بر نکات مثبت رفتاری کودکان، اعتماد به نفس و احساس ارزشمندی را در کودکان می‌آفریند و آنان با آمادگی و شهامت، می‌توانند در انجام مسئولیت‌های خود پیروز شوند. چنانچه در

بهتر است برای جذب کردن هر چه بیشتر کودک و نوجوان به نماز، این کار عبادی را با تشویق و تحسین همراه کنیم. کودکان برای مشتاق شدن به کاری بیش از هر چیز به تشویق و تأیید نیاز دارند

اگر آرزوی داشتن فرزندی را داریم که به نماز پای بند بوده، آن را باور داشته باشند، برقراری رابطه نزدیک با خانواده‌های مذهبی ضروری است. این ضرورت در سن نوجوانی برای فرزندانمان بیش تر خودنمایی می‌کند و از اهمیت بیش تری برخوردار است

هنگامی که می‌بینند الگوهایشان نسبت به برخی موضوع‌ها، توجه بیش تری دارند، آنان نیز به آن موارد واکنش مثبت نشان می‌دهند. بنابراین، بهترین الگو در درجه اول، رفتار و منش پدر و مادر است. آنان پیش از آن که به امر و نهی بپردازند، کارهایشان در نگاه تیزبین کودک جلوه می‌کند. همان زمانی که پدر و مادر فکر می‌کنند فرزندانشان چیزی را نمی‌فهمند، کودک در حال الگوبرداری است. افزون بر این، اسلام نیز بر این امر تأکید ورزیده و مراقبت بیش تر پدر و مادر را در اوقات خلوت با یکدیگر گوشزد کرده است. در درجه دوم، پدر و مادر باید در پی پیدا کردن دوستان و همپای‌های خوبی برای فرزند خود باشند؛ زیرا نقش دوست و همسال در پرورش کودک از اهمیت شایان برخوردار است

مورد نماز سخت‌گیری کنیم و بر ناتوانی‌های آنان انگشت بگذاریم و آنچه را انجام می‌دهند، به درستی تشویق نکنیم، نسبت به نماز، احساسی ناخوشایند پیدا خواهند کرد.

امام رضا علیه‌السلام فرموده است: **وَاعْلَمُ أَنَّ الْعِلَامَ يُؤَخَذُ بِالصِّيَامِ إِذَا بَلَغَ تِسْعَ سِنِينَ عَلَى قَدَرٍ مَا يُطِيعُهُ فَإِنَّ أَطَاقَ إِلَى الظَّهْرِ أَوْ بَعْدَهُ صَامَ إِلَى ذَلِكَ الْوَقْتِ فَإِذَا غَلَبَ عَلَيْهِ الْجُوعُ وَالْعَطَشُ أَفْطَرَ وَإِذَا صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَا تَأْخُذُهُ بِالصِّيَامِ الشَّهْرُ كُلُّهُ (مستدرک الوسائل، ج ۷، ص ۳۹۳).**

هنگامی که پسر بچه به نه سالگی رسید، به اندازه توانش روزه می‌گیرد. اگر تا ظهر و پس از آن تاب آورد، تا آن زمان را روزه بگیرد. پس هنگامی که تشنگی و گرسنگی بر او چیره شد، (می‌تواند) افطار کند و هنگامی که سه روز روزه گرفت، (می‌تواند) ادامه ماه را روزه نگیرد.

۲- الگوآفرینی مناسب

نقش الگوهای رفتاری بسیار مهم است. کودکان و نوجوانان

پدر و مادر و مربیان باید هنگام نماز همه کارهای خود را کنار نهند و با شنیدن اذان، به سرعت آماده نماز شوند. این رفتار، زمینه‌ساز آموزش عملی دین به کودکان و نوجوانان خواهد شد و هیچ گاه از فکر و جانشان بیرون نخواهد رفت

ب - ایمان و باورداشت

مربی باید خود به آنچه می‌گوید و دیگران را به آن فرا می‌خواند، ایمان داشته باشد؛ زیرا «سخنی که از دل برآید، لاجرم بر دل نشیند».

ج - کردار، نه گفتار

يك مربی باید بیش از آن که سخن بگوید، اهل عمل باشد. در دین اسلام و در بسیاری از آیات قرآن، همواره پس از ایمان، به عمل دستور داده شده و ایمان و دعوت بدون عمل، کاری بیهوده و بی‌حاصل به شمار آمده است.

امام علی علیه‌السلام فرموده است: **الدَّاعِي بِلَا عَمَلٍ كَرَامِي بِلَا وَثَرٍ** (من لا يحضره الفقيه، ج ۴، ص ۴۱۶). دعوت کننده بی‌عمل مانند تیرانداز بدون تیر است.

مربی باید الگوی عملی سخنی باشد که از آن دفاع می‌کند. طبیعی است که عمل او باید شایسته، محکم و استوار باشد. برای نمونه، پدر و مادر و مربیان باید هنگام نماز همه کارهای خود را کنار نهند و با شنیدن اذان، به سرعت آماده نماز شوند. این رفتار، زمینه‌ساز آموزش عملی دین به کودکان و نوجوانان خواهد شد و هیچ گاه از فکر و جانشان بیرون نخواهد رفت.

د - اخلاق خوش و انس گرفتن با کودک

از دیگر شرایط موفقیت برای نفوذ در روح کودک و نوجوان، اخلاق خوش، خو گرفتن با او و در پیش گرفتن رفتارهای جذاب است. در آغوش گرفتن کودک، به هنگام خواب در کنار بستر او نشستن، همراه با نوازش به تنهایی یا او حرف زدن و با دقت به حرف‌هایش گوش سپردن، برای جلب توجه او و نفوذ در قلب و ژرفای وجودش لازم است. همچنین هنگام بیدار کردن کودک و نوجوان برای نماز صبح، دست کشیدن بر سر و صورت او و بیدار کردنش در نهایت محبت، در دل‌بستگی او به نماز بسیار تأثیرگذار است.

بایدارترین و خوشایندترین یادگیری‌ها، یادگیری غیرمستقیم یا مشاهده‌ای است. فراموش نشود که در این نوع یادگیری، یادگیرنده براساس انگیزه‌های خود، آگاهانه و بدون هیچ گونه

شاعر می‌گوید:

تو اول بگو با کیان زیستی

پس آن‌گه بگویم که تو کیستی

اگر آرزوی داشتن فرزندی را داریم که به نماز پای‌بند بوده، آن را باور داشته باشند، برقراری رابطه نزدیک با خانواده‌های مذهبی ضروری است. این ضرورت در سن نوجوانی برای فرزندانمان بیش‌تر خودنمایی می‌کند و از اهمیت بیش‌تری برخوردار است.

ویژگی‌های الگو یا پیام دهنده

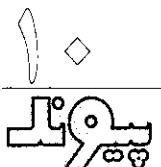
الگوهای رفتاری فرزند باید چه شرایطی داشته باشند؟ فرستنده پیام، پدر است یا مادر یا آموزگار. آنان هر کس که باشند، اگر بخواهند عهده‌دار تلقین آموزه‌های مذهبی - مانند نماز - به فرزندان شوند، باید دارای صفات و شرایطی باشند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: آگاهی و شناخت، ایمان و باور درست، عین کردن، داشتن اخلاق خوب و انس گرفتن با کودک و نوجوان.

الف) آگاهی و شناخت

آگاهی گسترده شامل جنبه‌های زیر است:

- ۱- آگاهی از فلسفه و رمز و راز مذهب.
- ۲- آگاهی از شرایط ذهنی و روانی، توان درک و اراده، دل‌بستگی‌ها و دیدگاه و اندیشه کودک درباره امور و مسایل جاری و نیز استعداد و زمینه‌های بالقوه کودک و نوجوان.
- ۳- آگاهی از وظایف انسان نسبت به خود، خدا، مذهب و...
- ۴- آگاهی از شرایط جامعه‌ای که کودک در آن زندگی می‌کند.

۵- آگاهی از روش پرورش، کشش و جلب کودک به آموزه‌های دینی.

یکی از عوامل مهم پرورش دینی، همانندسازی و الگوسازی است. گفتنی است فرد با کسی همانند سازی می‌کند که با او پیوند عاطفی برقرار کرده باشد. پس هر قدر پیوند عاطفی میان فرد و الگو بیش‌تر باشد، ویژگی‌ها و صفات بیش‌تری از او را در درون خود نهادینه می‌کند

جبر و فشار روانی و کم‌ترین فشار ذهنی و خستگی، همه حواس خود را متوجه رفتار مورد نظر می‌کند (افروز، ۱۳۷۱، ص ۱۵). یکی از عوامل مهم پرورش دینی، همانندسازی و الگوسازی است. گفتنی است فرد با کسی همانند سازی می‌کند که با او پیوند عاطفی برقرار کرده باشد. پس هر قدر پیوند عاطفی میان فرد و الگو بیش‌تر باشد، ویژگی‌ها و صفات بیش‌تری از او را در درون خود نهادینه می‌کند. ناگفته نماند که این همانندسازی، ممکن است فرد را در مسیر بهنجاری یا نابهنجاری هدایت کند. در مجموع باید گفت: الگو، اصلی برای شدن است (تریب مکتبی، ص ۱۱۷).

کودکان نسبت به رفتار الگوهای دلخواهشان، دل‌بستگی و کنجکاوای ژرفی دارند، ولی باید توجه داشت که به گفته موريس دبس: «کنجکاوای کودک، دارای رنگی از یگانگی عاطفی است و آن عبارت از گونه‌ای احساس یگانگی نموداری با فعالیت‌های دیگران است. ساده‌ترین نمونه این احساس یگانگی در تماشاگران فوتبال دیده می‌شود. کسانی که به گونه‌ای ژرف، جریان بازی را دنبال می‌کنند، هنگام تماشای بازی، بدون اراده، حرکت پا و بدن بازیکنان را با پا و بدن خود در هوا مجسم می‌کنند. در این جا همدلی، واکنش اثرپذیرانه و احساس یگانگی، واکنشی حرکتی است» (دبس، برگردان علی محمد کاردان، ص ۷۴).

در باره تأثیر مثبت الگو در شکل‌گیری شخصیت انسان، سخنان فراوان گفته شده است. در این جا یادآوری خاطره‌ای مربوط به یکی از عارفان بزرگ می‌تواند نمونه‌ای نیکو برای این موضوع باشد:

«روزی از سهل

شوشتری که از عارفان بزرگ و اهل کرامت بود، پرسیدند: چگونه به این مقام رسیدی؟ او در پاسخ گفت: من در کودکی نزد دایی‌ام زندگی می‌کردم. هنگامی که هفت ساله بودم، نیمه شب به دستشویی رفتم. در برگشت، دایی‌ام را دیدم که رو به قبله نشسته، عبایی به دوش کشیده، عمامه‌ای دور سرش پیچیده و سرگرم نماز خواندن است. از حالت او خوشم آمد. کنارش نشستم تا نمازش تمام شد. آن‌گاه از من پرسید: پسر چرا

خستگی مفرط پس از بازی و بیماری‌هایی چون سرگیجه، دل درد و...

۲- آمادگی برای سخن گفتن به اندازه‌ای که بتواند عبارات‌های نماز را، هر چند به گونه‌ای ناقص، بگوید.

۳- آمادگی عاطفی؛ یعنی کودک در آن حال از پدر و مادر یا دیگران خشمگین نباشد. اگر کودک در حال ترس، اضطراب، کینه و تهدید از کتک خوردن یا ترس از حمله حیوانات باشد، نماز برایش لذت بخش نخواهد بود (فائمی، مجله پیوند، شماره ۱۸۶، صص ۲۹ و ۲۸ و ۴۶).

چگونه کودک و نوجوان را به نماز فرا خوانیم؟

هنگام فراخواندن کودک و نوجوان به نماز باید به نکات زیر توجه شود:

الف - آمادگی محیطی

همه مکان‌هایی که نماز در آن برپا می‌شود، محیط به شمار می‌آید. در خانه و مدرسه، شعارها و آراستن‌ها باید عطر و بوی نماز دهند؛ زیرا در محیط نامناسب، گرایش به نماز ایجاد نخواهد شد.

ب - آمادگی عقیدتی

پدر و مادر باید برای شکوفایی سرشت مذهبی کودکان، از خردسالی برنامه‌ریزی کنند و همراه با رشد او، این برنامه‌های پرورشی نیز رشد تکاملی یابند.

پدر و مادر و مربیان باید پیش از رسیدن کودکان به سن تکلیف، آنان را در فراگیری احکام و شرایط برپایی نماز یاری کنند و زمانی که در دل آنان گرایشی ایجاد شد، زمینه انجام برخی

نشسته‌ای؟ برو بخواب. گفتم: از کار شما خوشم آمد و می‌خواهم بپلوی شما بنشینم. گفت: نه! برو بخواب. رفتم و خوابیدم. شب بعد نیز از خواب بیدار شدم. هنگامی که از دستشویی برمی‌گشتم، باز هم دایب‌ام را در آن حال دیدم و کنارش نشستم. به من گفت: برو بخواب. گفتم: دوست دارم هر چه شما می‌گویید، من نیز تکرار کنم. او گفت: یک مرتبه بگو «یا حاضر و یا ناظر». من هم تکرار کردم، سپس به من گفت: برای امشب کافی است، حالا برو بخواب.

این کار چند شب تکرار شد و من هر شب عبارت «یا حاضر و یا ناظر» را چند بار تکرار می‌کردم. کم‌کم وضو گرفتن را هم آموختم و پس از وضو می‌نشستم و هفت مرتبه «یا حاضر و یا ناظر» را می‌گفتم. سرانجام کار به جایی رسید که من بی آن که نزد دایب‌ام بروم، خودم پیش از اذان صبح بیدار می‌شدم. پس از نماز، تسبیح در دست می‌گرفتم، پیوسته ذکر را تکرار می‌کردم و از این کار خود لذت روحانی می‌بردم (افروز، ۱۳۷۱، ص ۱۹).

گفتم که کودک به اشخاصی همچون دایی، خاله، عمه و پدر و مادر خود توجه دارد و به دلیل رفتار عاطفی که با او داشته‌اند، به کارهای آنان سخت کنجکاو و دل‌بسته می‌شود و همانندسازی می‌کند. چهره‌گشاده‌ی ایشان همراه با لبخند، مایه‌کنشش کودک به آنان می‌شود و نتیجه آن در نوجوانی، در دل‌بستگی به عبادت، دین‌داری و رفتن به مسجد نمایان خواهد شد. مربی بزرگوار با این آگاهی که دوره کودکی، دوران بازی، آقایی و مهرخواهی است و طولانی شدن نماز ممکن است از خوشایندی آن بکاهد، به کوتاه‌ترین زمان بسنده می‌کند و کودک هم با احساس زیبا و لطیف خود، آرزوی تکرار دوباره همین تجربه خوشایند را دارد (همان منبع، ص ۲۰).

ویژگی‌های کودک یا پیام گیرنده

مربیان پرورشی یا پدر و مادر در آغاز باید چند عامل را در کودک جست‌وجو کنند، سپس از او تکلیف بخواهند. این عوامل عبارت‌اند از:

۱- آمادگی و سلامت جسمی، نداشتن خواب‌آلودگی و

۳- بیان آثار نماز

از میان شاخص‌های دین‌داری در دین اسلام، برایی نماز جایگاهی اساسی و ویژه دارد و در متون اسلامی نسبت به دیگر واجبات از اهمیت بیش‌تری برخوردار است؛ از این‌رو، برای دل بسته ساختن فرزندان به نماز باید از آیات و روایاتی بهره‌گیریم که در این باره وارد شده است تا هر چه بیش‌تر به عبادت گرایش پیداکنند.

امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: *الصلوة حصنٌ من سطوات الشیطان* (شرح غررالحکم و دررالکلم، ج ۲، ص ۱۶۶). نماز، دژی است که انسان را از هجوم شیطان در امان نگاه می‌دارد. و باز فرمود: *الصلوة حصن الرّحمن و مدخره الشیطان* (شرح غررالحکم، و دررالکلم، ج ۲، ص ۱۶۷). نماز، دژ خدای مهربان و وسیله دور کردن شیطان است.

هم‌چنین نماز آثار پرورشی فراوان دارد که به گونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم:

الف - آموزش گناهان

امام علی علیه‌السلام فرمود: *وَأَنَّهَا لَتَحُطُّ الذُّنُوبَ حَطَّ الْوَرَقِ وَ تُطْلَقُهَا إِطْلَاقَ الرِّبِّ وَ شِبْهَهَا* (بحارالانوار، ج ۳۳، ص ۴۴۹). نماز

مستحبات را برایشان فراهم سازند.

ج - میان‌روی

یکی از سفارش‌های اسلام، میان‌روی در عبادت است. به ویژه در مورد کودک و نوجوان، نماز و دیگر اعمال عبادی برای او نباید خسته‌کننده شود. امام صادق علیه‌السلام فرمود: *اجْتَهَدْتُ فِي الْعِبَادَةِ وَأَنَا شَابٌّ فَقَالَ لِي ابْنِي يَا بَنِي دُونَ مَا أَرَاكَ تَصْنَعُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا رَضِيَ مِنْهُ بِالْيَسِيرِ* (اصول کافی، ج ۲، صص ۸۶ - ۸۷). هنگامی که جوان بوم و در عبادت بسیار می‌کوشیدم، پدرم به من فرمود: کم‌تر از این اندازه عبادت کن؛ زیرا هنگامی که خداوند بنده‌ای را دوست بدارد، با عبادت کم نیز از او راضی می‌شود.

افزون بر آن، باید از سرزنش و نکوهش کودکان و نوجوانان در امر عبادت - به‌ویژه نماز - و مقایسه آنان با کودکان دیگر جلوگیری شود. هم‌چنین نباید نماز خواندن دیگران را به رخ فرزند بکشیم؛ زیرا این امر سبب پیدایی احساس حسادت و خودکم بینی در آنان می‌شود. گفتنی است در صورت سستی ورزیدن فرزندان در اقامه نماز، باید با آرامش و یادآوری به هنگام، ایشان را به نماز فراخوانیم.

چون ریختن برگ درختان، گناهان را می‌ریزد و چنان که کسی را از بند بگشایند، گناهکار را آزاد می‌کند.

ب- پیش‌گیری از خودبینی

امام علی علیه‌السلام فرمود: وَالصَّلَاةُ تَنْزِيهًا عَنِ الْكِبَرِ (نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲). نماز، وسیله‌ای برای پاک شدن از خودبینی است.

ج- جلب رحمت پروردگار

لَوْ يَعْلَمُ الْمُصَلِّي مَا يَغْشَاهُ مِنْ جَلَالِ اللَّهِ مَا سَرَّهُ أَنْ يُرْفَعَ رَأْسُهُ مِنْ سُجُودِهِ (الخصال، ج ۲، ص ۶۳۲). اگر نمازگزار می‌دانست که چگونه رحمت او را فرا گرفته است، از سجده سر بر نمی‌داشت.

د- نزدیکی به خدا

امام علی علیه‌السلام فرموده است: تَعَاهَدُوا أَمْرَ الصَّلَاةِ وَحَافِظُوا عَلَيْهَا وَاسْتَكْبِرُوا مِنْهَا وَتَقَرَّ (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۹، ص ۸۲۹). امر نماز را بر دوش بگیرید و آن را حفظ کنید و بسیار به جای آورید و با آن به خدا نزدیکی جویند.

هم‌چنین آن حضرت می‌فرماید: الصَّلَاةُ قُرْبَانُ كُلِّ تَقٍ (کافی، جلد ۱، ص ۲۶۵). نماز، مایه نزدیکی هر پرهیزکاری است.

رستگاری خود و فرزندانمان جز با نماز و نزدیکی به خدا، از راه دیگری به دست نمی‌آید. نزدیکی انسان به خدا، یعنی دریافت بخشایش او و اطمینان و اعتماد به بخشایش او و ادراک حق (حائری شیرازی، ص ۶).

اگر بخواهیم فرزندانمان منظم، با ادب، پرکار و رها از ویژگی‌های زشت پرورش دهیم و سبب افتخار خود، آنان و جامعه اسلامی‌مان شویم، لازم است آن‌ها را دل‌باخته نماز سازیم.

امام خمینی رحمه‌الله می‌فرمود: نماز را کوچک حساب نکنید. نماز و سایر احکام برای تربیت شماست، برای هدایت شماست (صحیفه نور، ۱۳۶۸، ج ۱۹، ص ۲۰۷).

در قرآن، واژه نماز (صلاة) و مشتقاتش، ۱۱۴ بار به کار رفته و در ۱۵ مورد به آن امر شده است. در کتاب «چهارصد سخن پیرامون نماز» آمده است: «بر خلاف تصور بعضی که نماز را

تکرار می‌دانند، نماز نردبان ترقی است. هر چه باحضور قلب بیش‌تری خوانده شود، انسان بالاتر می‌رود» (بهشتی، ۱۳۷۴، ص ۸۰).

استاد مطهری نیز در این باره می‌نویسد: هر اندازه ایمان مذهبی انسان بیش‌تر باشد، بیش‌تر به یاد خداوند است و هر اندازه انسان به یاد خداوند باشد، کم‌تر معصیت می‌کند. معصیت کردن و نکردن دایر مدار علم و آگاهی نیست، دایر مدار غفلت و تذکر است. به هر اندازه که انسان غافل باشد، خدا را فراموش کرده، بیش‌تر معصیت می‌کند و به هر اندازه خداوند بیش‌تر در نظر باشد، معصیت کم‌تری می‌کند. عبادت برای آن است که انسان زود به زود به یاد خدا بیفتد و یادآوری هر چه بیش‌تر باشد، انسان بیش‌تر پای‌بند اخلاق و حقوق خواهد بود (مطهری، ص ۸۵).

با نگاه از این زاویه و توجه به جنبه پرورشی و پاک‌سازی نماز، یکی از رازهای پافشاری اسلام بر آن و معرفی نماز به عنوان پایه ایمان را می‌توان بازداشتن جامعه اسلامی از زشتی‌ها و پاک‌سازی اخلاقی مسلمانان دانست. إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

(عنکبوت: ۴۵). به درستی که نماز (انسان را) از کار ناشایست و ناپسند باز می‌دارد.

علامه طباطبایی می‌فرماید: نماز شامل ذکر خداوند است و این ذکر، ایمان به وحدانیت خداوند، رسالت پیامبر - صلی الله علیه و آله و سلم - و روز جزا را به نمازگزار تلقین می‌کند و نیز او را وادار می‌کند که از خدا استعانت بجوید و با روح و بدن خود متوجه او شود. نماز، انسان را از فحشا و منکر باز می‌دارد (تفسیرالمیزان، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۲۱۰).

به طور کلی باید گفت:

نماز، رهایی از تبلی و تن‌پروری است.

نماز، رهایی از حواس‌پرری و بی‌توجهی است.

نماز، رهایی از نژاد پرستی است.

نماز، رهایی از چاپلوسی است.

نماز، رهایی از پرستش‌بت‌هاست.

نماز، رهایی از همه ویژگی‌های زشت و برخوردار از صفات خدایی است.

نماز، رهایی از گناه و تباهی است.

نماز، رهایی از زندگی سخت است.

نماز، رهایی از زندان تن است.

نماز، رهایی از حصار جهان ماده و منتقل شدن به عالم ملکوت است.

نماز، رهایی از خود و پیوند با خداست.

نماز، رهایی از خشم و سخط پروردگار است.

نماز، رهایی از سخت جان‌کندن است.

نماز، رهایی از عذاب برزخ است.

نماز، رهایی از کوری روز رستاخیز و عذاب روز حساب است.

نماز، رهایی از آتش دوزخ و رسیدن به خوشبختی بهشت

است (راشد، ۱۳۷۸، ص ۱۸۲).

۴- برپایی نماز جماعت

آیین اسلام از جنبه‌های اجتماعی مهم برخوردار است و با توجه

به برکات و آثار یگانگی و یکپارچگی، در بسیاری از برنامه‌های آن بر وجود این جنبه پافشاری شده است. برگزاری نمازهای روزانه واجب به صورت جماعت، یکی از این برنامه‌هاست که افزون بر جنبه اجتماعی آن، ثواب معنوی فراوان دارد. رسول خدا - صلی الله علیه و آله و سلم - درباره اهمیت جماعت فرمود: «یک نماز با جماعت، بهتر از چهل سال نماز فرادا در خانه است». پرسیدند: یک روز نماز؟ فرمود: «بلکه یک نماز» (مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۴۸۸).

اکنون در پاسخ به این پرسش که «چرا برخی به نماز جماعت نمی‌روند؟» باید گفت شرکت نکردن افراد در نماز جماعت، دلیل‌های گوناگون دارد که به بیش‌تر آن‌ها نباید توجه کرد. هر چند شایستگی علمی و اخلاقی پیش نماز، آموزنده بودن محیط مساجد و برخورد شایسته و احترام‌آمیز با شرکت‌کنندگان در نماز، به ویژه کودکان و نوجوانان، در جذب آنان به این کانون یگانگی و معنویت سهم زیادی خواهد داشت، ولی اگر مربیان، آموزگاران، پدران و مادران، در این جماعت‌ها شرکت کنند و در برابر شاگردان و فرزندان به نماز بایستند، الهام بخش خواهد بود. هم‌چنین مساجد باید در نهایت پاکی، پاکیزگی و زیبایی معنوی بوده، از هر نوع پلیدی به دور باشند. پاکیزگی مساجد به اندازه‌ای در اسلام اهمیت دارد که پاکیزه ساختن مسجد مایه آموزش گناه شمرده می‌شود.

رسول خدا - صلی الله علیه و آله و سلم - فرموده است: مَنْ كَتَسَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْخَمِيسِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَأَخْرَجَ مِنْهُ التُّرَابَ قَدِرَ مَا نَدَرَى فِي الْعَيْنِ غَفَرْلَهُ (ثواب الاعمال، ص ۳۱).

هر کس در شب جمعه، مسجد را به اندازه خاکی که ممکن است در چشم برود، جارو کند، خدا گناهش را می‌آمرزد.

یادآوری

- ۱- برای کودک، جانماز و سجاده قشنگ همزه با مهر و تسییحی زیبا تهیه کنیم.
- ۲- می‌توان برای دختر بچه‌ها، چادری زیبا و رنگی و برای پسر بچه‌ها، لباسی ویژه برای نماز خواندن تهیه کرد.

۳- هنگام آموزش قرائت نماز به کودک، با آراستن سخن، آهنگین و دل‌نشین کردن عبارت‌های نماز، هر چه بیش‌تر او را برانگیزانیم.

۴- نعمت‌ها و عنایت‌های خداوند و مهر و دل‌بستگی او را به کودک یادآور سازیم.

۵- هنگام دعوت به نماز، با او به خوشرویی برخورد کنیم.

۶- پس از پایان نماز، با خریدن یک خوراکی یا بوسیدن و رفتارهایی این چنین، سپاس‌گزاری خود را به کودک نشان دهیم.

۷- از ادبیات و شعرهای قشنگ و سرودهای زیبا برای نماز استفاده کنیم. همه این کارها برای نوجوانان می‌تواند به صورت دیگری نیز انجام شود، مانند: تهیه کتاب‌های جذاب درباره آموزش نماز، اهدای وسایل مورد نیاز پس از انجام نماز و...

۵- بهره‌گیری از قصه و شعر در مورد نماز

موضوع نماز در قالب شعر و داستان، موضوعی ابتکاری است که استفاده از آن می‌تواند سبب دل‌بستگی و کشش بیش‌تر کودک به سوی نماز شود.

ای دختر مسلمان

ای دختر مسلمان

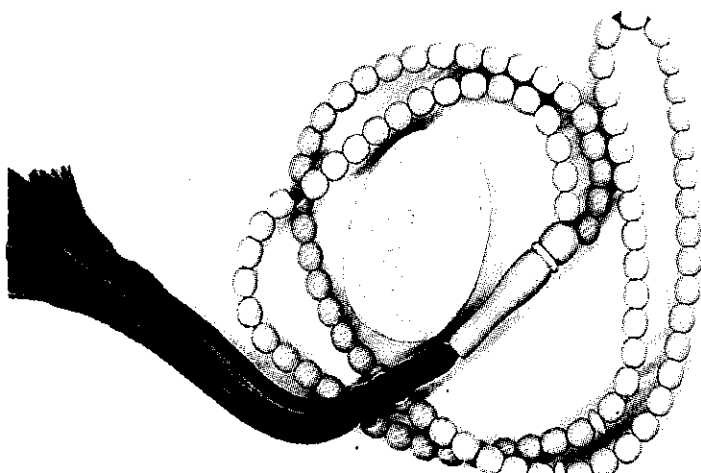
نازنین با ایمان

باید وضو بگیری

در چشمه‌های قرآن

وقتی نماز می‌خوانی

مثل نخل‌ها خوشبویی

باید سجاده و جایگاه نماز کودک و نوجوان را زیبا و دلچسب بسازیم و هنگام گفتن نام خدا و سجده کردن، او را تشویق کنیم

با کودک به گونه‌ای برخورد شود که احساس جبر و خستگی نکند و نباید نماز را برای او به امری کسل کننده و رنج آور تبدیل کنیم. اگر در میان نماز در پی چیزی دوید، او را سرزنش نکنیم، بلکه پس از نماز با خنده و شادی به او بیاموزیم که این کار، نماز را باطل می‌کند. همان‌گونه که در بخش‌های پیشین گفته شد، سخت‌گیری حتی برای نوجوان نیز ممکن است زیان‌بار باشد. از این رو، باید به اندازه توانایی کودک و نوجوان به او تکلیف کنیم.

فشرده مطلب

- ۱- اصل محبت: با محبت و ورزیدن بهتر می‌توان کودک و نوجوان را با عبادت و آموزه‌های دینی آشنا کرد تا با کینه‌ورزی و دشمنی.
- ۲- اصل لذت: جالب و جذاب کردن نماز در نظر کودکان.
- ۳- اصل آراستن و تشویق: باید سجاده و جایگاه نماز کودک و نوجوان را زیبا و دلچسب بسازیم و هنگام گفتن نام خدا و سجده کردن، او را تشویق کنیم.
- ۴- اصل تغافل: نادیده گرفتن اشتباه‌های کودک و نوجوان.
- ۵- اصل آسان‌گیری: تلاش برای کاهش دشواری عمل عبادی در نظر کودکان و نوجوانان.
- ۶- اصل تدریج: به یکباره نباید از کودک خود، انتظار عابد و زاهد شدن داشته باشیم.
- ۷- اصل القا: القای محبت خدا در قلب کودک و نوجوان و پاشیدن بذر محبت او در دلش.
- ۸- اصل انس: باید کودک را با خدا مانوس ساخت و از

باید کودک را با خدا مانوس ساخت و از خدا نترساند. باید او را به سخن گفتن با خدا وادار کنیم و معنای «حاضر و ناظر» را به او بفهمانیم

با خدای مهربان
از خوبی‌ها می‌گویی
خدا تو را دوست دارد

اگر نماز بخوانی
هر صبح و ظهر و هر شب
تکلیف خود بدانی
مثل خورشید می‌تابی
در آسمان آبی
وقتی نماز می‌خوانی
زیباتر از مهتابی

پیامبر گرامی اسلام نیز در نهایت احسان و بردباری، نماز را برای کودک، شیرین و خواستنی می‌کرد، چنان که لیث بن سعد می‌گوید: «روزی پیامبر نماز جماعت می‌خواند و جمعی به او اقتدا کرده بودند. حسین علیه‌السلام که کودکی بیش نبود، آن جا نشست. هنگامی که رسول خدا به سجده رفت، آمد و بر پشت پیامبر سوار شد. آن‌گاه پاهای خود را حرکت داد و گفت: «حَلِّ... حَلِّ» (شتر را با تکرار این واژه می‌رانند). هنگامی که رسول خدا - صلی الله علیه و آله و سلم - می‌خواست سر از سجده بردارد، حسین را می‌گرفت، آرام بر زمین می‌گذاشت و بلند می‌شد و چون به سجده بعدی می‌رفت، باز حسین همان کار را انجام می‌داد. تا پایان نماز این کار تکرار شد.

مردی یهودی چون این صحنه را دید، به عنوان اعتراض نزد رسول خدا آمد و گفت: ای محمد! شما با کودکان رفتاری می‌کنید که ما این گونه رفتار نمی‌کنیم. پیامبر فرمود: اگر شما هم به خدا و رسول او ایمان داشته باشید، به کودکان خود مهربانی می‌ورزید و با مهر و نوازش با آنان رفتار می‌کنید. یهودی تحت تأثیر این پرورش اسلامی و بلند نظری پیامبر، شیفته اسلام شد و همان دم مسلمان گردید «بخار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۸۵، ح ۵۰».

۶- آسان‌گیری

در سال‌های نخست زندگی، به ویژه دوران خردسالی، باید

فهرست منابع:

- ۱- افروز، غلامعلی (۱۳۷۱). روش‌های پرورش مذهبی (نماز) در کودکان و نوجوانان. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- مستدرک الوسایل، ج ۷.
- من لا یحضره الفقیه، ج ۴.
- تربیت مکتبی
- دبس، موریس. مراحل تربیت. ترجمه: علی محمد کاردان.
- قائمی، علی. اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی. مجله: پیوند، شماره ۱۹۶.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۵۰). اصول کافی. ترجمه: سید جواد مصطفوی.
- آمدی قیمی، عبدالواحد (۱۳۶۰). غررالحکم و دررالکلم. ترجمه: سید جلال‌الدین محدث ارموی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- علامه مجلسی، محمد باقر (۱۳۵۰-۱۳۶۰). بحارالانوار. تهران: دارالمکتبه الاسلامیه.
- نهج البلاغه
- قرآن کریم
- صدوق، محمدبن علی (۱۳۶۲). خصال. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
- حائری شیرازی، محمد صادق. تهران: انتشارات دانشجویان مسلمان پیرو خط امام.
- موسوی خمینی، روح‌الله (۱۳۶۸). صحیفه نور، جلد ۱۹. تهران: انتشارات وزارت ارشاد اسلامی.
- بهشتی. سید جواد (۱۳۷۴). چهارصد سخن پیرامون نماز، تهران: ستاد اقامه نماز.
- مطهری، مرتضی. گفتارهای معنوی.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۳). تفسیر المیزان. ترجمه: محمد باقر موسوی. تهران: انتشارات عمومی.
- راشد، حسن (۱۳۷۸). نمازشناسی. تهران: ستاد اقامه نماز.
- حکمت، فرشته (۱۳۷۱). گلبانگ تربیت. تهران: انتشارات تربیت.

خدا نترسند. باید او را به سخن گفتن با خدا وادار کنیم و معنای «حاضر و ناظر» را به او بفهمانیم (اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی، ص ۵۹).

پدر و مادر و مربیان هنگام واداشتن کودک به نماز باید به گونه‌ای رفتار کنند که به دلزدگی او از نماز نینجامد. در این زمینه، موارد زیر باید رعایت شود:

۱- پرهیز از خسته کردن کودک با برنامه‌های اضافی و تعصب‌آمیز یا بیداری او برای نماز شب.

۲- پرهیز از به هم زدن بازی و سرگرمی‌های لذت آفرین کودک برای واداشتن او به نماز خواندن.

۳- پرهیز از کاربرد زور در وادار کردن فرد به نماز، به ویژه در خردسالی.

۴- پرهیز از سبک شمردن نماز و برگزار کردن آن باخنده.

۵- پرهیز از جدایی انداختن میان دو نماز، مانند خواندن نماز ظهر و عصر در دو نوبت.

امام صادق علیه‌السلام فرموده است: *أَنَا نَأْمُرُ صِبْيَانَ أَنْ يَجْمَعُوا بَيْنَ الصَّلَوَتَيْنِ الْأُولَى وَالْعَصْرِ وَبَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ مَا دَامُوا عَلَى وُضوءٍ قَبْلَ أَنْ يَسْتَعْلُوا* (اصول کافی، ج ۶، ص ۴۷). ما کودکان خود را امر می‌کنیم که نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا را با هم بخواند تا پیش از آن که به کاری سرگرم شوند، با وضو باشند.

۶- پرهیز از دعوت کودک یا نوجوان به نماز، هنگامی که او را به تازگی تنبیه کرده‌ام.

۷- پرهیز از نماز خواندن هنگام خستگی و بی‌حالی.

۸- پرهیز از یادآور ساختن مجازات‌های دشوار خداوند

برای ترک کنندگان نماز در سنین پیش از هشت سالگی (قائمی، مجله: پیوند، ص ۶۱).

باری باید دعا کرد که: *رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمِ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ* (ابراهیم: ۴۰). پروردگارا! من و فرزندانم را برپا دارنده نماز قرار ده و دعایم بپذیر.